

Felsőoktatási akkreditáció Magyarországon – tegnap, ma, holnap

Bazsa György – Szántó Tibor

A korszerű felsőoktatási akkreditáció Magyarországon immár több mint másfél évtizedes múltat tekint vissza. A jelen írás rövid összefoglaló áttekintést kíván adni ennek történetéről, jelen helyzetéről, s a lehetséges jövőbeli működéséről, a legutóbbi nemzetközi fejleményekre is tekintettel.

1. A magyarországi felsőoktatási akkreditáció néhány történeti vonatkozása

Magyarországon az 1990-es évek elején merült fel az az igény, hogy az egyetemi diplomát követő tudományos fokozat megszerzése is a felsőoktatás kereteiben történjék, az egyetemek visszakapják az 1949-ben elvett tudományos fokozat odaítélési jogukat. Ezt a lépést a magyar felsőoktatás európai harmonizációjának szándéka is indokolta. Az európai egyetemek szövetsége (akkori nevén CRE, ma *European University Association*, EUA) pl. csak olyan felsőoktatási intézményeket fogadott tagjai sorába (azaz ismert el egyetemenként), melyek doktori képzést is folytatnak, s doktori fokozat odaítélésére jogosultak. A Magyarországon akkoriban meglévő „kisdoktori” (tudományos) fokozatot sokan nem tekintették igazán ekvivalensnek a nyugat-európai egyetemek által adományozott PhD fokozattal. Ezt a jogot 1993-ban az első magyar felsőoktatási törvény visszaadta. Ezt követően az MTA-hoz kapcsolódó, a *Tudományos Minősítő Bizottság* szervezésében megszerezhető kandidátusi fokozatot az 1994-es akadémiai törvény megszüntette, továbbá a „...*tudomány doktora*” fokozat helyett a „*A Magyar Tudományos Akadémia doktora*” címet vezette be.

Mindennek eredményeként az egyetemek lehetőséget kaptak arra, hogy szándékaik szerinti doktori programokat létesítsenek, doktori képzéseket indítsanak. A szándékok megalapozottságának és a mögöttük lévő személyi és tárgyi feltételek megfelelőségének vizsgálatára pedig egy szakértői testület létrehozásáról rendelkezett az 1993. évi felsőoktatási törvény. Ezzel lényegében egy közös autonóm szervezetbe delegálta az egyetemek doktori képzési és fokozatszerzési jogának megítélését. E szervezet létrehozása szinkronban volt néhány más európai ország intézkedéseivel: a felsőoktatás minőségének vizsgálatára sorra alakultak független külső értékelési (illetve akkreditációs) szervezetek. A minőség kérdése a felsőoktatásban is előtérbe került.

A fenti feladatra való előkészületi lépések sorában 1992 novemberében alakult meg az *Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottság* (IOAB). Az IOAB kialakította a tervezett doktori programok elbírálásának eljárásrendjét, a véleményezés szervezeti és adminisztratív kereteit, s kiírta a doktori programok létesítésére vonatkozó pályázatot. A beérkezett pályázatok alapján a megfelelőnek értékelt doktori programokat először ideiglenes jelleggel, majd 1994-ben az Ftv alapján – immár (a nem „Ideiglenes”) OAB-ként, – véglegesen akkreditálta.¹

Az 1993-ban elfogadott, szeptember 1-től hatályos *Felsőoktatási törvény* nemcsak a doktori programok vizsgálatát jelölte meg az OAB feladatákként, hanem rendelkezett az intézményi akkreditáció rendszerének bevezetéséről (8 éves ciklusban), s az OAB-ot általában a

¹ Az akkreditációs rendszer kialakításának és az IOAB megalakulásának motíváló tényezőiről írásának bevezetőjében bővebben tájékoztat Róna-Tas András: „A magyar doktori iskolák helyzete és jövője”. *Magyar Tudomány*, 2003/10. pp.1298-1307.

„felsőoktatásban a képzés, a tudományos tevékenység színvonalának folyamatos ellenőrzésére és a minősítés elvégzésére” hozta létre. (1993. évi LXXX. tv. (80.§ (1) bek.) Az OAB feladatait a törvény az alábbiak szerint részletezte:

81. § (1) Az Országos Akkreditációs Bizottság állást foglal arról, hogy az egyetem melyik tudományterületen, mely tudományágban folytathat doktori képzést, ítélni oda doktori (PhD) fokozatot.

(2) Az Országos Akkreditációs Bizottság a művelődési és közoktatási miniszter, a Tanács vagy felsőoktatási intézmény felkérésére véleményt nyilvánít

- a) egyetem, főiskola létesítéséről, illetőleg elismeréséről;
- b) szak létesítéséről, indításáról, illetőleg megszüntetéséről;
- c) a képesítési követelményekről;
- d) az egyetem doktori, illetőleg habilitációs szabályzatáról.

(3) Az Országos Akkreditációs Bizottság rendszeresen, legalább nyolcévenként, vagy a felsőoktatási intézmények, illetve a művelődési és közoktatási miniszter felkérésére soron kívül értékeli az egyes felsőoktatási intézményekben a képzés és a tudományos tevékenység színvonalát. Ha az Országos Akkreditációs Bizottság azt állapítja meg, hogy a képzés színvonala miatt a felsőoktatási intézmény nem éri el a képzési célt, javaslatot tesz

- a) a záróvizsgáztatási és az oklevélkiadási jog gyakorlásának meghatározott időre szóló felfüggesztésére;
- b) a felsőoktatási intézmény megszüntetésére, vagy az állami elismerés visszavonására;
- c) a képzés színvonalát biztosító más intézkedésekre.

(4) Az Országos Akkreditációs Bizottság az (1) bekezdésben meghatározott döntését nyilvánosságra hozza; a (2)-(3) bekezdés szerinti véleményét, javaslatait nyilvánosságra hozhatja. Az érintett intézmény joga, hogy álláspontját a Bizottság döntésével, véleményével, javaslataival egyidejűleg hozza nyilvánosságra.

(5) Az Országos Akkreditációs Bizottság ügyintézésének feladatait titkárság látja el.

A törvény alapján 1994-től kezdett el működni a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek által delegált tagokból álló *Országos Akkreditációs Bizottság*.

Hatáskörét tekintve az (I)OAB (1996. szeptembertől *Magyar Akkreditációs Bizottság*, MAB; 2006. márciustól *Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság*, a MAB rövidítést megtartva) a legtöbb esetben **szakértői véleményt** alkotott és alkot, a döntés a felsőoktatási intézmény szenátusa, illetve az oktatási és kulturális miniszter joga. **Döntési jogköre** – egy sajátos jogtechnikai megoldással: „a miniszter a MAB szakértői véleményéhez kötve van” – csak az intézményekben folyó doktori képzésekre terjedt (és terjed) ki. A MAB 2001-es Stratégiai terve emellett rögzítette még az addig is gyakorolt **javaslattevő** és **tanácsadási** funkciókat is. A MAB nem hatóság, tehát – a doktori képzés említett sajátos esetétől eltekintve – nem ad ki engedélyeket és nem zár be nem megfelelően működő szakokat, intézményeket.

Az első felsőoktatási törvény az évek során azután többször is módosult, sőt, 2006. március 1-től, mint ismeretes, új Ftv van hatályban, s e módosulások során az OAB, illetve a MAB feladatai is változtak – többnyire bővültek, pl. az intézményi éves minőségügyi jelentések vizsgálatával (1996-2005), majd 2001-től az egyetemi és főiskolai tanári pályázatok értékelésével.² Nem változtak azonban bizonyos alapelvek, melyeket az (I)OAB-MAB (a továbbiakban az egyszerűség kedvéért mindig röviden csak MAB-ként említjük) kezdettől fogva magáénak vallott. Az **akkreditáció** legfontosabb általános alapelveit a MAB az 1999-ben, angol nyelven készült önértékelésében a következők szerint foglalta össze:

² 2005-től a főiskolai tanári pályázatokat már nem kell a MAB-nak véleményeznie.

- PA1** It has to be examined whether or not the **requirements of the HEA** are fulfilled.
- PA2** It has to be determined whether or not a **certain level of quality** is met (a yes/no, or “threshold type” accreditation).
- PA3** The body performing the accreditation must be **independent**.
- PA4** Accreditation must be conducted **professionally** and **objectively**.
- PA5** The process of accreditation must be **ascertainable, accountable**, and its **principles** must be **public**.
- PA6** The processes and standards must be in accordance with **international practice**.³

Az egyes konkrét **értékelések** alapelveit pedig így sorolta fel:

- PE1** Quality can be assessed on the basis of the **evaluation of the degree programs**.
- PE2** Evaluation by the HAC must be **based on the self-evaluation** of the HEI.
- PE3** Evaluation must be “**built up**” that is, the evaluation of an institution must be based on the evaluation of its faculties, while the evaluation of the faculties must be based on the evaluation of their degree programs respectively.
- PE4** Evaluation must be **uniform** in the sense that the same basic principles and standards must be applied for each HEI and each degree program. There is, however, ample space for local differences.
- PE5** Evaluation must be **impartial and unbiased**.⁴

Ezek az alapelvek mindmáig érvényesek, egyedül PE3 módosult 2007-ben, az intézmény- és program-akkreditációs tevékenység szétválasztása miatt. (Erre a későbbiekben még visszatérünk.)

A MAB által eddig végzett munka mennyisége és sokoldalúsága európai összehasonlításban egyértelműen átlag feletti. E villanóképszerű rövid áttekintésben is kiemelhetők a következő tevékenységek:

- A **doktori** programok fent már említett értékelése, majd a doktori képzés rendszerének 2000-es megújítása (a doktori iskolák akkreditációja), átfogó értékelés a doktori képzés magyarországi helyzetéről,⁵ s 2007-08-ban a doktori iskolák törvényességi megfelelőségének vizsgálata.
- Az **intézményi akkreditáció** első körének teljesítése (2002-re a MAB 89 felsőoktatási intézményt, 68 kart, mintegy 1700 működő szakot vizsgált és értékelt), s a második vizsgálati kör 2004/05-ös elindítása.
- A képzési programok átfogó **tudományági értékelési** rendszerének bevezetése (2003/04-ben a történelem és pszichológia, majd 2004/05-ben az orvos-, fogorvos-, gyógyszerész-, valamint jogi képzések, 2007/08-ban a művészeti képzések párhuzamos vizsgálata). Ezekhez kapcsolódóan a MAB **Kiválósági hely** címre szóló pályázatokat írt ki, s egyes karoknak, képzéseknek, doktori iskoláknak három vagy öt évre oda is ítélte ezt a címet. E párhuzamos programértékelések rendszerbe állításával 2007-től elvált egymástól a működő intézmények és programok addig egy eljárásban végzett intézmény- és program-akkreditációja.
- **Szakképzési** (képesítési követelmények, majd 2004-től képzési és kimeneti követelmények) valamint intézményi **szakindítási** javaslatok szakértői véleménye-

³ *The External Evaluation of the Hungarian Accreditation Committee* (ed. T.R. Szanto), Budapest: Hungarian Accreditation Committee, 2000. 12.p.

⁴ Uo. 22.p.

⁵ Róna-Tas András: *A magyar doktori iskolák helyzete és jövője*. Budapest: Magyar Akkreditációs Bizottság, 2003. 64.p.

zése. E korábban sem jelentéktelen feladat 2004/05-től kezdődően, a Bologna-rendszer bevezetése, azaz minden új alap- és mesterszak létesítésének értékelése, óriási munkaterhelést jelentett, s jelent mindmáig a MAB számára.

- **Egyetemi és (2001-2005 között) főiskolai tanári pályázatok véleményezése.**

A MAB működéséről, tevékenységéről részletesebben honlapunkon (www.mab.hu) és kiadványainkban nyújtunk tájékoztatást. Főbb **kiadványaink** a következők:

- *Akkreditáció Magyarországon* (könyvsorozat, a MAB évkönyvei, a MAB tagjait bemutató kiadványok)
- *Akkreditációs Értesítő* (a MAB határozatait, beszámolókat, tájékoztatásokat tartalmazó rendszeres kiadvány, általában 3 szám/év)
- *Jelentések a magyar felsőoktatás minőségéről* (a párhuzamos akkreditációs vizsgálatok eredményeit közreadó könyvsorozat)
- *Tanulmányok*, további eseti kiadványok

2. A jelenlegi feladatok

A felsőoktatási minőségbiztosítással kapcsolatos feladatok három főszereplője az Oktatási és Kulturális Minisztérium, a felsőoktatási intézmények és a MAB. A köztük lévő feladatmegosztást az alábbiakban foglaljuk össze. (A MAB-ról bővebben szólunk.)

2.1. Oktatási és Kulturális Minisztérium

Az OKM szerepe a magyar felsőoktatási akkreditációban több tekintetben meghatározó:

- a) A miniszter meghatározza az **ágazati minőségpolitika** elveit (Ftv.103.§ (1) d)
- b) Az OKM feladata a felsőoktatási minőségbiztosítás **jogi szabályozásának** előkészítése, részben létrehozása, továbbá a rendszer jogszabályoknak megfelelő működésének biztosítása. (A miniszter a MAB működése felett törvényességi ellenőrzést gyakorol. Ftv. 111.§ (8))
- c) Ha egy felsőoktatási intézmény nem ért egyet a MAB szakértői véleményével, akkor az Ftv által meghatározott módon (106.§) a miniszter (illetve az **Oktatási Hivatal**) is **bekapcsolódik az adott konkrét ügy vizsgálatába**, a szintén az Ftv-ben rögzített eljárási és döntési szabályok szerint.
- d) S végül de nem utolsósorban az OKM meghatározó hatást tud gyakorolni a felsőoktatási intézmények, valamint a MAB működésére, s ezáltal a felsőoktatási minőségbiztosítási-akkreditációs rendszer működésére, az intézmények illetve a MAB mindenkori éves **finanszírozásának** egy kézben tartásával.

2.2. Felsőoktatási intézmények

Nemzetközileg széles körben elfogadott alapelv, és ezt a MAB is vallja, hogy a felsőoktatási képzések megfelelő minőségének biztosítása elsősorban a felsőoktatási intézmények feladata. Ezzel együtt a külső minőségértékelés az európai országokban (talán két kivétellel) jelen van, általában nemzeti szintű koordinációval (ügynökséggel). (Nálunk ezt a feladatot és funkciót a MAB tölti be.) A magyar felsőoktatási intézmények minőségbiztosítással kapcsolatos, törvényben rögzített feladatai és lehetőségei a következők.

- a) **Minőségfejlesztési program** készítése.
„A felsőoktatási intézmény minőségfejlesztési programot készít. Az intézményi minőségfejlesztési programban kell meghatározni a felsőoktatási intézmény működésének folyamatát, ennek keretei között a vezetési, tervezési, ellenőrzési, mérési, értékelési, fogyasztóvédelmi feladatok végrehajtását. Az intézményi minőségfejlesztési programban kell szabályozni az oktatói munka hallgatói véleményezésének rendjét. A felsőoktatási intézmény évente áttekinti az intézményi minőségfejlesztési program végrehajtását, és megállapításait az intézmény honlapján, továbbá a helyben szokásos módon nyilvánosságra hozza.” Ftv 21.§ (6)
- b) Részvétel a MAB által végzett **intézményi és a programszintű külső minőség-értékelési tevékenységekben**: szaklétesítési és szakindítási, valamint doktori iskola létesítési tervezetek véleményeztetése, egyetemi tanári pályázatok véleményeztetése, részvétel az intézményi- és a párhuzamos tudományági szak-akkreditációs eljárásokban (önértékelések készítése, szakértői látogatások fogadása, az értékeléseket követő intézkedések). (106. §, 109-110. §)
- c) Nem szerepel a hatályos felsőoktatási törvényben, szerepelt azonban a korábbiakban, hogy a felsőoktatási intézményeknek **belső minőségbiztosítási rendszert** kell létrehozniuk és működtetniük.⁶ Ennek meglétét, működését a MAB az intézmény-akkreditáció során vizsgálja, az utóbbi időben már összhangban a felsőoktatási minőségbiztosítás európai sztenderdjeivel és irányelveivel. (ESG)⁷ Az intézmények, vagy akár karok, vagy még kisebb egységek is, bevezethetnek olyan minőségbiztosítási rendszert is, pl. ISO), mely erre feljogosított (a *Nemzeti Akkreditációs Testület* által akkreditált) tanúsító szervezetek által tanúsítható. E tanúsítás nem függ közvetlenül össze a MAB által végzett felsőoktatási akkreditációval (a MAB nem ISO tanúsító szervezet), de a MAB szakértői természetesen figyelembe veszik egy-egy ilyen rendszer meglétét a MAB akkreditációs eljárások során. (Az ISO szabvány a „minőségirányítás”, „minőségirányítási rendszer” fogalmakat használja, míg a felsőoktatásban nemzetközileg is általában a „minőségbiztosítás” (*quality assurance*) terjedt el, s van mindmáig széleskörű használatban.)
- d) A felsőoktatási törvény nem írja feladatként elő, hanem lehetőségként biztosítja a felsőoktatási intézmények számára a **felsőoktatási minőségi díjra** való pályázást. Az Ftv. csak annyit mond, hogy „A Kormány a felsőoktatási intézmények tevékenységének elismerése céljából felsőoktatási minőségi díjat alapít.” (108.§ (4)) A részletes szabályozást egy e tárgyra vonatkozó külön kormányrendelet tartalmazza. 221/2006. (XI. 15.) Korm. rendelet)
- e) Ugyancsak nyitva álló lehetőség a magyar felsőoktatási intézmények előtt **külföldi minőségvizsgáló szervezetek meghívása**, egy-egy ilyen szervezet által végzendő minőségértékelés, akkreditáció, vagy akár csak konzultációs tevékenység megrendelése. Jó példa erre az EUA (*European University Association*) által működtetett intézményértékelési program (IEP), melynek során az adott intézményt egy nemzetközi szakértői panel általános működési, szervezeti-vezetési, és

⁶ A 2000. júliustól hatályos Ftv-ben ez szerepelt fogalommagyarázatként: 124.§ E. p) *minőségbiztosítási rendszer*: az egész intézményre kiterjedő, tudatos és szervezett tevékenységek rendszere, amely a felsőoktatási intézmény szakmai céljainak és tényleges működésének állandó közelítését szolgálja, és amelynek középpontjában a közvetlen és közvetett partnerek igényeinek kielégítése áll, különös tekintettel a hallgatókra (beleértve a továbbtanuló felnőtteket), a munkaadókra, a kutatások megrendelőire, és a nemzetközi és hazai tudományos közösségre.

⁷ *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. Helsinki: 2007, ENQA. 38.p. http://www.enqa.eu/files/ESG_v03.pdf

minőségbiztosítási szempontból értékeli.⁸ Hasonlóképpen, egy-egy program (szak) is értékelhető illetve akkreditálható külföldi vagy nemzetközi szervezetek által.⁹

2.3. MAB

A MAB feladatait és hatáskörét a *felsőoktatási törvény*, a MAB-ról szóló *kormányrendelet* és az oktatási és kulturális miniszter által kiadott *Alapító okirat*, valamint a miniszter által jóváhagyott *Szervezeti és Működési Szabályzat* rögzítik. A MAB jelenlegi feladatait a hatályos felsőoktatási törvény az alábbiak szerint sorolja fel:

109. § (1) A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság a felsőoktatásban folyó képzés, tudományos kutatás, művészeti alkotótevékenység minőségének értékelésére, valamint az intézményi minőségfejlesztési rendszer működésének vizsgálatára létrehozott független, országos szakértői testület. A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság:

a) közreműködik az ágazati minőségpolitika elveinek elkészítésében és megvalósulásának figyelemmel kísérésében,

b)¹⁰

c) ellátja az intézménylétesítéssel és -működéssel kapcsolatos minőségitelesítés feladatait,

d) javaslatot tesz az egyetemi tanári követelményrendszerre,

e) figyelemmel kíséri az ágazati minőségfejlesztési rendszer harmonizációját az Európai Felsőoktatási Térség felsőoktatási rendszereivel,

f) a felsőoktatási intézmény megkeresésére véleményt nyilvánít képzési, tudományos kutatási és művészeti alkotótevékenységről,

g) szakértői véleményt ad az alap- és mesterképzés indításáról, a doktori iskola létesítéséről, doktori képzés indításáról és a doktori szabályzatról,

h) a felsőoktatási intézmény kérésére véleményt nyilvánít az egyetemi tanári munkaköri cím adományozásával kapcsolatosan,

i) elkészíti és közzéteszi a felsőoktatási szakértői névjegyzéket.

(2) A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság véleményezi a felsőoktatásról szóló törvény és végrehajtási rendeletei, illetve a felsőoktatást szabályozó miniszteri rendeletek tervezeteit.

(3) A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság közreműködik

a) a felsőoktatásban folyó oktatási, tudományos kutatási, művészeti alkotótevékenység értékelésében,

b) a felsőoktatás fejlesztésével összefüggő tervek elkészítésében.

110. § (1) A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság az intézménylétesítéssel és -működéssel kapcsolatos minőségitelesítés keretében

a) az intézmény létesítésekor, továbbá

b) az intézmény alaptevékenységének megváltoztatásakor,

c) nyolcévenként munkaterve szerint

vizsgálja a képzés, a tudományos kutatás, a művészeti alkotótevékenység feltételeinek meglétét, azt, hogy a felsőoktatási intézmény mely képzési, illetve tudományterületen, képzési szinten rendelkezik a szükséges feltételekkel. A c) pontban meghatározott esetben vizsgálja továbbá, hogy a felsőoktatási intézményben megfelelő módon működik-e az intézményi minőségfejlesztési program, valamint végrehajtották-e a minőségfejlesztéssel kapcsolatosan kidolgozott intézkedési tervben foglaltakat.

(2) Ha a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság nemzeti vagy etnikai kisebbségi képzést érintő kérdésekben foglal állást, előtte beszerzi az érintett országos kisebbségi önkormányzat véleményét.

⁸ A magyar intézmények közül ilyen értékelést kért eddig a *szegedi József Attila Tudományegyetem* (ma a Szegedi Tudományegyetem része) és a *debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem* (ma a Debreceni Egyetem része).

⁹ Lásd pl. az EFMD (*European Foundation for Management Development*) EPAS programját.

<http://www.efmd.org/html/home.asp>

¹⁰ Ezt a pontot az Ftv 2007. júniusi módosítása törölte. (A szerzők)

(3) A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság a miniszter megkeresésére közreműködik a 106. §-ban szabályozott eljárásban.

(4) A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság kezdeményezheti a miniszternél, hogy gyakorolja a 105. §-ban meghatározott jogkörét.

A MAB elsősorban a magyar felsőoktatás egésze minőségének, és nem az egyes intézményeknek az érdekeit képviseli.¹¹ Tagjai és szakértői sem intézményi érdekeket, hanem közös akkreditációs értékeket képviselnek. (Lásd a MAB *Etikai Kódexét!*¹²)

Ezek alapján tekintsük át röviden a MAB működését, annak néhány aktuális kérdésével.

1. A MAB **akkreditációs eljárást folytat és javaslatot** ad a miniszternek két formában: a nyolcévenkénti *intézmény-akkreditáció* és a *párhuzamos szak-akkreditáció* keretében. A MAB szakértői véleményében az akkreditációról – testületi döntés formájában – hoz határozatot. Az akkreditáció – ha minden feltétel és követelmény teljesül – ma (hallgatólagosan) határozatlan időre szól, de abban a tudatban, hogy a törvény szerint 8 évenként ismétlődő eljárás ezt lényegében határozott időjűvé teszi. Ha lényeges működési feltételek hiányoznak, akkor az intézmény (szak stb.) nem kap akkreditációt. Ha a feltételek és követelmények mérsékelt hiánya lehetővé teszi, akkor indokolt lehet 8 évnél rövidebb határidejű akkreditációt javasolni, azzal, hogy ennek elteltével – egy újabb értékelés alapján – „végleges” igen vagy nem döntés születik.
2. A MAB a törvény szerint – intézményi, OKM vagy OH felkérésére, illetve saját kezdeményezésre – **szakértői véleményt** ad 12 különböző típusú eljárásban.

a) 5 esetben a szakértői vélemény **döntő következménnyel bír**. Ezek:

- intézménylétesítés,
- székhelyen kívüli képzés létesítése külföldön,
- alap- / mesterszak létesítése (képzési és kimeneti követelmények),
- doktori iskola (DI) létesítése,
- „Kiválósági hely” odaítélése.

A létesítéshez a MAB *támogató* véleménye szükséges. Ha a MAB és a MAB Felülvizsgálati Bizottsága (FvB) egyező szakvéleménye *nemleges*, akkor az *előterjesztés nem léphet hatályba*, mert az Ftv szerint a MAB (*igen vagy nem*) szakvéleményéhez „*a miniszter kötve van*”.

b) 3 esetben a miniszter a MAB (adott esetben a FvB) szakvéleményét **felülbírálhatja**, illetve ***mérlegelhet**. Ezek:

- alap- és mesterszakok indítása,
- karlétesítés,
- *egyetemi tanári pályázatok.

c) 3 esetben a MAB szakértői véleményének **nincs döntő következménye**:

- doktori szabályzatok véleményezése,
- külföldi FOI hazai működésének véleményezése,
- jogszabályok véleményezése (kivéve a doktori és a kutatóegyetemi rendeleteket, ahol a MAB egyetértése szükséges).

¹¹ Ennek következtében a MAB és egyes FOI-k érdekei alkalmasint ütköznek: a FOI, értelemszerűen, minden beadványára pozitív MAB állásfoglalást vár, míg a MAB a minőség érdekében – évtizedes gyakorlat szerint – ezt nem minden esetben teheti és nem is teszi meg. A Bologna-rendszer bevetéséhez is kötődő, gyakran az intézményi létért folyó mai küzdelemben egyre sűrűbben csak a MAB „pecsét” a fontos, a tartalmi és minőségi szempontok és érvényesítésük háttérbe szorul. Ezt a pusztán „pecsételő” szerepet a MAB nem vállalja. Tiszta, világos szereposztást és szerepvállalást, egyértelmű jogokat és kötelezéseket tartunk szükségesnek.

¹² <http://www.mab.hu/doc/0227kodexHat.doc>

d) 1 esetben

- javaslatot jelent hatósági eljárásra (Ftv. 105.§).

A MAB **szakértői véleménye** kialakításakor a jogszabályokban foglaltak és a **MAB követelményrendszere** alapján véleményt nyilvánít a kérelem ügyében¹³. A követelményrendszert a MAB a magyar felsőoktatás jobb minősége érdekében maga alakítja ki és azt honlapján *nyilvánosságra hozza*. A *MAB követelményrendszere részletesebb és szigorúbb lehet* a jogszabályokban szereplő feltételeknél, de nem lehet azokkal ellentétes.

A MAB feladatkörébe tartozó eljárásokban **Útmutatót** alakít ki és tesz közé, amelyben a beadványokhoz (kérelmekhez) formai és tartalmi ajánlásokat tesz. Ezekkel párhuzamosan megjelenti a **Bírálati szempontokat**, amelyek alapján a szakértők a beadványok értékelését, illetve a MAB testületek a szakvéleményt kialakítják.

A MAB SZMSZ-e határozza meg a szakvélemény kialakításának **eljárási rendjét**. Ennek része, hogy intézményi (de nem az Oktatási Hivatal) előterjesztés esetén lehetőség van **egyeztetésre** az intézmény és a MAB illetékes bizottsága(i) között annak érdekében, hogy az így módosított előterjesztést a MAB végül támogatni tudja.

A MAB szakvéleményét indoklással ellátott **határozat** formájában adja ki. A határozat „igen” vagy „nem” (a MAB **támogatja** vagy a MAB **nem támogatja**) lehet.¹⁴ Az *igen* határozat indoklása tartalmazhat olyan kiegészítő javaslatokat, amelyek a MAB ajánl, de megvalósításukat nem tekinti a támogatás feltételének. *Érdemi támogatási feltételt az igen határozat nem tartalmazhat*. Ha ilyen helyzet alakul ki, akkor a MAB határozata: *nem*.

A MAB **határozatait honlapján nyilvánosságra hozza**, a szakvéleményt kérőt (FOI, OKM, OH) pedig írásban értesíti. Nem jeleníti meg honlapján az *egyetemi tanári* pályázatokról kialakított véleményét, azt csak a szakértő véleményt kérőnek küldi meg.

A MAB – a törvényben meghatározott esetektől eltekintve – minőség és követelmények tekintetében nem tesz különbséget állami és nem állami intézmények között.

A MAB – törvényben biztosított függetlensége betartásával – természetesen együttműködik az Oktatási és Kulturális Minisztériummal, a felsőoktatási intézményekkel, a felsőoktatás (MRK, FTT, ODT, HÖÖK) és a társadalom (MTA) intézményeivel.

3. A tervezett jövő

3.1. A MAB stratégiai elgondolásai

¹³ A saját követelményrendszer felállításának jogszerűségét a miniszter által jóváhagyott SZMSZ minden feladatkörben biztosítja. (Ilyen követelmények pl. a DI törzstagok kritériumai, a szakfelelősökre vonatkozó elvárások és mások.) A MAB követelményrendszere az alapja az értékelésnek, a hitelesítésnek, általában a minőség biztosításának. E nélkül a MAB hatásköre mindössze egy „*checklist*” ellenőrzésére redukálná. Nyilvánvaló, hogy nem ilyen formális feladat-meghatározás a törvény célja, mert nem ez a magyar felsőoktatás érdeke.

¹⁴ A MAB a fenti *a)* és *b)* esetekben különösen nagy felelősséget és jogot kapott. Határozata (szakvéleménye) jelentős következményekkel jár. Képletes hasonlattal: a MAB véleménye nem színikritika, aminek tartalmától függetlenül az előadások folytathatók. Ez legfeljebb a *c)* pontra jellemző. Ezért különösen fontos, hogy az *a)* és *b)* típusú határozatok pontosak és egyértelműek kell legyenek. Ez az egyértelműség a feltétele annak, hogy azok érvényesülését a MAB nyomon tudja követni.

Az új MAB testület működésének első szakaszában (2007) néhány fontos elvi kérdést tisztázott – elsősorban a maga működése, de értelemszerűen a felsőoktatási intézmények tevékenysége érdekében is. Közülük a legfontosabbak a következők:

- a) A magyar felsőoktatás minősége döntő mértékben az intézményekben dől el. A MAB ebben a törvényben rögzítettek szerint fontos szerepet tölt be, de sohasem cél, hanem mindig – értékelő és segítő – eszköz. Természetesen meghatározó súlya van a minőség alakulásában (is) az Országgyűlés, a kormány és a minisztérium által biztosított jogi és költségvetési feltételeknek, továbbá a társadalom sok más szereplőjének – a felvételre jelentkezőktől a Magyar Rektori Konferencián át a munkaerőpiacig.
- b) A MAB minden feladatát elvi alapon történő megközelítésben, tárgyilagosan, szakszerűen és objektíven kívánja ellátni, a személyi érintettség tudatos és szervezett minimalizálásával. Mindenkor a magyar felsőoktatás minőségét tekinti értéknek, és nem az egyes intézmények vagy személyek érdekeit képviseli. Támogat mindent, ami ennek a minőségi értéknek megfelel, és nem támogatja a csak érdekeket megjelenítő beadványokat.
- c) A minőség, az értékek megítélésében egyrészt minden közreműködőjétől a független, szakmai alapú megközelítést kívánja meg, másrészt az objektív adatok és mérhető tények mellett a szakmai meggyőződésen alapuló, a szó jó értelmében vett szubjektív szakértői véleményformálást is szükségesnek tartja. Mérünk és nem „méricskélünk”, értékelünk és nem „saccolunk”.
- d) A bolognai folyamat, a fokozatosan alakuló Európai Felsőoktatási Térség keretében a minőségügy is erősödő európai dimenziókba kerül. A MAB 2001-től tagja az ENQA (*European Association of Quality Assurance in Higher Education*) mára már 22 ország felsőoktatási minőségügyét képviselő szervezetnek (2007. őszétől a MAB főtitkára az ENQA egyik elnökhelyettese). Meghatározó szerepünk volt és van a CEEN (*Central and Eastern European Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education*) munkájában (a CEEN főtitkára pl. ma is a MAB titkárság egyik munkatársa) és kapcsolódunk az ECA (*European Consortium for Accreditation*) tevékenységéhez is.
- e) Tartalmilag a MAB elfogadja, egyetért és alkalmazza, s így az intézményektől is elvárja a *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (ESG) felfogását és gyakorlatát. Ennek jegyében döntött még az előző Testület arról, hogy a 2000-ben eredményesen lezárult első nemzetközi értékelése után kezdeményezi a MAB második külső értékelését, mert ez egyrészt fontos útmutatást ad a testület és a titkárság munkájához, másrészt ENQA tagságunk megerősítése esetén az általunk akkreditált intézmények és programok a most alakuló feltételrendszer szerint európai elismerést (akkreditációt) nyerhetnek. A külső értékelés dokumentumait honlapunkon közzétettük. Az értékelést végző nemzetközi szakértői panel jelentése alapján az ENQA Board 2008. szeptember 4-i ülésén a MAB teljes jogú ENQA tagságát a következő, öt év múlva esedékes értékelésig megerősítette.
- f) A MAB elfogadta a korábbi kedvező tapasztalatokon alapuló kezdeményezést és úgy döntött, hogy 2008-tól (de már 2007-es előkészítésben) szervezetileg külön-külön folytatja le az intézményi és a párhuzamos szak-akkreditációt. Ez nem jelentéktelen többletfeladatot (és költséget) jelent, de így jobban tudunk koncentrálni az egyre nagyobb jelentőséggel bíró intézményirányítás, szervezeti működés, minőségpolitikai gyakorlat elemzésére és értékelésére, másrészt a párhuzamos szak-akkreditációk biztonságosabb analízist, megalapozottabb összehasonlító szintézist tesznek lehetővé

az egyes képzési ágakban. Ebben a rendszerben 17 intézmény és a művészeti szakok akkreditációját kezdtük el és fejezzük be 2008-ban.

- g) A több ciklusú képzés hazai bevezetése korábban nem tapasztalt hatalmas feladatot jelentett és jelent a MAB számára, mind tartalmi mind szervezési és munkamennyiségi kérdésekben. Az előző testületre ebből az alapképzési szakok képzési és kimeneti követelményeinek szakértői véleményezése és a szakindítási kérelmek tömegének elbírálása jutott. A jelenlegi testületre ezek nem kis mértékű folytatása, de ennél is nagyobb számban és döntő hányadban a mesterképzési szakok hasonló feladata hárult és hárul.
- h) Már 2006-ban elkezdődött, a MAB aktív részvételével, a doktori képzésről és fokozatszerzésről szóló új kormányrendelet kidolgozása. A 2007. március 7-én megjelent rendelet több új eleme (a törzstagság bevezetése, doktori szabályzatok kötelező átdolgozása, a tudományágon belüli iskolalétesítés korlátainak feloldása) indokoltta tette, hogy minden doktori iskola (értelemszerűen az egyetem) gondolja át, és részben szervezze át működését, s ezek után a MAB végezzen el egy értékelést az új jogi feltételeknek való megfelelésről. Ehhez már a MAB előző testülete előkészítette a megfelelő értékelési rendszert. A MAB jelenlegi testülete, együttműködve az Országos Doktori Tanáccsal, úgy döntött, hogy az értékelést (és az újonnan létesítendő doktori iskolák akkreditációját) egy nyilvános, teljes körű elektronikus adatbázisban végzi el. Az értékelés első szakaszát 2008. tavaszán zártuk le.
- i) Döntöttünk arról, hogy a talán legkényesebb MAB feladat, az egyetemi tanári pályázatok véleményezésében pontozásos rendszert alkalmazunk. Ennek meghatározó szempontjai: oktatási, oktatásfejlesztési tevékenység; tudományos/művészeti (kutatói, alkotói, innovációs) eredményesség, kutatásszervezés, intézményi/szakmai közéleti tevékenysége, szakmai elismertség és a professzori habitus. Ezzel azt kívánjuk elérni, hogy a különböző véleményalkotási vagy döntési szintek – a szakértőtől a bizottságokon és a plénumon át a miniszterig – tárgyyszerűbb és objektívebb érvrendszer alapján erősítsék, vagy változtassák meg az előző szinten kialakult véleményt és értékítéletet, ezzel a jelenleginél harmonikusabb, egységesebb értékrend alakuljon ki az elbírálás alatt lévő és a későbbi pályázatok és a bírálók körében.

A MAB aktuális stratégiai dokumentumait honlapunkon is közzé tesszük.

3.2. Más fejlemények (TÁMOP)

A magyar felsőoktatás minőségének biztosítása és értékelése szempontjából fontos mozzanat, hogy az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében kialakított Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) egyik elemeként várhatóan mintegy 4-500 millió Ft-os forrás nyílik meg az *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet* (OFI), valamint a felsőoktatási intézmények számára, a felsőoktatás minőségének fejlesztésére irányulóan. Az OFI jelenleg ismert tervei szerint a TÁMOP 4.1.4 alatt indítandó FEMIP program három fő eleme a következő lenne:

- tudásbázis létrehozása,
- tanácsadási tevékenységek,
- minőségügyi intézményrendszer fejlesztése, új szervezetek létrehozása.

A program szándéka szerint szeretne rendet tenni a fogalmak értelmezésében és jó gyakorlat mintákat közvetíteni az intézmények felé. Segíteni kíván továbbá az intézményi minőségirányítási rendszerek kiépítésében, a *Minőségi Díj* és a *Kiválósági Díj* rendszereinek működtetésében. (Az Ftv-ben jelenleg csak a Felsőoktatási Minőségi Díj szerepel, „Kiválósági Díj” nem, ilyet a MAB adományoz a párhuzamos program-akkreditációs

vizsgálatok keretében.) Az OFI által ismertetett (a vonatkozó TÁMOP elem tervezetét előkészítő tisztviselők és szakértők által megfogalmazott) célok között szerepel továbbá az *Ágazati Minőségirányítási Iroda* létrehozása is. Ez az Iroda az ESG-nek megfelelő minőségbiztosítási ügynökség kíván lenni, és megfelelő törvényi felhatalmazás esetén nemzeti minőségértékelési és/vagy akkreditációs hatáskört kapva lehetséges alternatívát, választási lehetőséget kíván biztosítani a magyar felsőoktatási intézmények számára a nemzeti keretű külső értékelések elvégeztetésére.

Mindez jelenleg persze még körvonalazódó terv csupán, s mint azt maguk az OFI képviselői is hangsúlyozzák, számos kérdés nyitott, s vár válaszra, megoldásra. (Pl. az, hogy milyen szakértői bázist fog használni a leendő „alternatív” ügynökség, hogy valóban más, alternatív legyen. S vajon mások, a MAB-étől eltérőek lesznek az értékelési szempontjai, követelményei? S ezzel akkor kettős mérce alakul ki Magyarországon?)

Megjegyzendő még, hogy a FEMIP tervezett intézményrendszer eleme kapcsán célszerű a meglévő nemzetközi mintákat tanulmányozni. A többügynökséges országokban ma vagy feladatmegosztás van (Ausztria) vagy nemzeti koordináló „csúcs” ügynökség működik (Hollandia és Flamand Belgium, Németország), mely az akkreditációs döntést hozza (ilyen az NVAO Hollandia és Flamand Belgium területén), továbbá a piaci vagy regionális alapon működő ügynökségeket akkreditálja (mindkét esetben, NVAO illetve a német *Akkreditierungsrat*). Ausztriában egyébként – az ENQA tagságok megerősítése érdekében folytatott külső értékelési vizsgálatok nyomán is – felmerült a három külső minőségbiztosítási szervezet összevonásának gondolata.

Emlékeztetünk arra is, mint fentebb tárgyaltuk, hogy a magyar felsőoktatási intézmények előtt nyitva áll a külföldi minőségvizsgáló szervezetek meghívásának lehetősége.

4. A magyarországi akkreditáció jövője – nemzetközi kontextusban

Európában jelenleg a következő főbb nemzetközi trendek, fejlemények méltóak figyelemre.

- a) Az ESG megszületésével és immár több mint két éves létezésével, megkerülhetetlenné vált az érintett országok felsőoktatási intézményeinek és minőségbiztosítási szervezeteinek alkalmazkodása – vagy ellenállása, vagyis az állásfoglalás a kérdésben: szüksége van-e Európának többé-kevésbé harmonizált felsőoktatási minőségügyi elrendezésekre, megoldásokra. Itt két határozott álláspont lehetséges, a teljes támogatás vagy a teljes ellenzés. Utóbbira nemigen tudunk példát, a többség, ha néha óvatosan is, úgy tűnik, a támogatás mellett van. A MAB egyértelműen e harmonizálási trend támogatása mellett kitelezte el maga
- b) 2008. március 4-en Brüsszelben nemzetközi non-profit szervezetként megalakult az **EQAR** (*European Quality Assurance Register in Higher Education*), melynek szakértői bizottsága (*Register Committee*) az Európában az ESG-nek megfelelően működő, s ezt független külső értékelés útján igazolni képes ügynökségek listára vételéről fog dönteni. Az EQAR és az ENQA közötti munkamegosztás finom részletei ma még nem láthatóak pontosan. A MAB mindenképpen fenn kívánja tartani teljes jogú ENQA tagságát (ezt szolgáló külső értékelésünk most van folyamatban), s ha a Regiszter működése beindul, s a listára kerülés ígéretesnek látszik, akkor az abba való felvételt is kezdeményezni fogjuk.

- c) Az **ECA** (*European Consortium for Accreditation*) az európai akkreditációs ügynökségek egy csoportjának projektszervezete, s az akkreditációs döntések kölcsönös elismerését tűzte ki célul. 2007-ben már több bilaterális egyezmény született a projekt eredményeként. A MAB 2008-ban csatlakozott az ECA egy újabb projektjavaslatához, mely sikeres EU pályázat esetén a közös képzések nemzetközi akkreditációjára kíván egy széles körben elfogadható javaslatot, módszertant kidolgozni.
- d) A **CEE Network**-ben betöltött szerepünkről már szóltunk. E pontban azt kell megemlítsük, hogy a CEEN 2008 áprilisi workshopjának egyik témájaként a résztvevők a CEEN tagszervezetek akkreditációs döntései kölcsönös elismerésének lehetőségeit vizsgálják. A MAB ebben a munkában is részt kíván venni.
- e) Az Európában alkalmazott **külső minőségértékelési módszereket, eljárásokat** illetően a harmonizálási tendenciákon belül változatos a kép. Van, ahol az intézményértékelés (akkreditáció) van a fókuszban, van, ahol a programok, szakok vizsgálatára koncentrálnak, s van, ahol az intézményi minőségbiztosítási rendszerek auditján van a hangsúly. A MAB – úgy véljük – továbbra sem kell szégyenkezzen (mondhatnánk, talán nem szerénytelenül, nincs elmaradva e tekintetben az élvonaltól), hiszen a szigorú programszintű vizsgálatok mellett a kari, intézményi szintet is vizsgálja, itt is akkreditál, s ugyanakkor elindította a metaszintű értékelés, az intézményi audit elemeinek bevezetését.

A fenti tényekkel és tevékenységekkel együtt is a MAB ma hivatalosan nem nemzetközi ügynökség. Mind a Maastrichti Szerződés, mind a jelenlegi Európai Felsőoktatási Térség nemzeti ügynökségeket ismer, amelyeknek országhatárokon túlnyúló, nemzetközi kompetenciái és funkciói vannak, illetve lehetnek. A határokon átnyúló, nemzetközi funkciók kritériumai, ezek elfogadásának szabályai – részben a *Register*-rel összefüggésben – most alakulnak ki. Itt az ENQA mellett az Európai Egyetemek Szövetsége (EUA), az Európai Nem-egyetemi Felsőoktatási Intézmények Szövetsége (EURASHE) és az Európai Diákszövetség (ESU) vesz részt. E kritériumok kialakításában a MAB mint az ENQA tagja aktívan részt vesz. Szükségesnek tartjuk, hogy az említett szervezetekben aktív magyar képviseltek közös stratégiát dolgozzanak ki.

A magyar intézmények külföldön folytatott székhelyen kívüli képzéseitől eltekintve a MAB nem végez minőségértékelési munkát külföldön. (A MAB-hoz hasonló nemzeti szintű ügynökségek közül „igazi” nemzetközi ügynökségnek Európában – informálisan – talán csak a holland-flamand NVAO-t lehet tekinteni, mert hivatalosan ilyen minősítés nincs.) A MAB elvileg és potenciálisan is kész további nemzetközi értékelési funkciók felvállalására, a MAB működésének ez irányú átalakítására. A MAB tagok kvalitásai, a titkárság vezető munkatársai ehhez megfelelő ismeretekkel, készségekkel rendelkeznek. Természetesen egy ilyen professzionális minőségügyi átalakítás több megoldandó kérdést vet fel, és részletes előkészítést igényel.

A MAB-nak az első ciklusban még volt két külföldi tagja, jelenleg nincs. Egyrészt a törvény csak hazai szervezeteknek biztosít delegálási jogot, másrészt a külföldi tagok számottevő költségtöbbletet jelentenek, amit a MAB mostani költségvetése nem bír el. A feltételek fennállása esetén azonban semmiképpen sem zárkozunk el külföldi tagok bevonásától, sőt a MAB örömmel veszi, ha törvényes úton lehetőség lesz külföldi szakemberek MAB tagságára. (Tág jogi értelmezésben nem kizárt, hogy a delegáló szervezetek ezt most is megtehetik/megtehetnék volna.) E tekintetben figyelembe kell venni, hogy magyarul nem beszélő külföldi szakemberek érdemi részvétele az akkreditációs eljárásokban a magyar

felsőoktatási intézményektől (elsősorban) angol nyelvű adatnyilvántartást és beadványokat igényelne.

A MAB jelenleg is kér fel külföldi és határainkon túli magyar professzorokat vezető szerepre (Látogató Bizottsági elnökség, tagság) az akkreditációs eljárásokban. Döntően sajnos ugyancsak finanszírozási akadálya van a külföldi szakértők kívánatos nagyobb mértékű eseti bevonásának.

A nemzetközi funkciókat is ellátó ügynökségi státusz eléréséhez – annak feladat-spektrumától függően – több tíz millió forintos egyszeri és, legalábbis egy hosszabb átmeneti időre, a jelenleginél lényegesen nagyobb folyamatos költségvetési támogatás szükséges.

A MAB nemzetközi szerepvállalásának további erősítését mind a közös képzések (*Joint Degrees*) akkreditációja, mind a szakmaspecifikus nemzetközi akkreditációk szerepének, jelentőségének a növekedése is igényli.

A MAB „jövőjét” közép, de reálisan gondolkodva hosszabb távon nem kis mértékben az határozza meg, mikor és mennyire lesznek képesek a magyar felsőoktatási intézmények arra, hogy saját minőségbiztosítási rendszerük garantálja a törvény előírásainak és a társadalom elvárásainak megfelelő, nemzetközileg is elismert oktatási, kutatási, gazdálkodási, intézményszervezési és irányítási színvonalat. Más szavakkal: amikor az érdek és az érték folyamatos egyensúlya házon belül biztosítható lesz. Ekkor a MAB már csak ezt az intézményi minőségbiztosítási rendszert kell vizsgálja, értékelje („meta-akkreditáció”). Ahogy most egy nemzeti akkreditációs ügynökség (pl. a MAB) nemzetközi értékelésének pozitív eredménye azt jelenti, hogy az adott ügynökség által akkreditált intézményeket a többi európai ügynökség is ekként fogadja el, úgy vehetik át fokozatosan az egyes felsőoktatási intézmények minőségbiztosítási szervezetei a MAB feladatát a programakkreditációs területeken. A célt már most meg lehet és kell fogalmazni, de ezzel együtt bizton mondható: a MAB-nak még hosszú éveken át meghatározó szerepe lesz a magyar felsőoktatás minőségének biztosításában. Ezt továbbra is felelősséggel, szakszerűen és tisztességgel kívánja ellátni.